

УДК 16

DOI: 10.31548/hspedagog2021.01.112

МИСТЕЦТВО МИСЛИТИ ЛОГІЧНО ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

МАТВІЄНКО І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: malushka20@ukr.net

Анотація. Аргументація, як сукупність доказів на захист висунутих положень завжди присутня в філософському диспуті, а от наскільки ви є переконливими в цьому диспуті залежить від вашої майстерності аргументувати та переконувати. Саме тому, стаття присвячена розгляду питання філософської аргументації та застосування в ній формальної логіки.

Ключові слова: аргумент, аргументація, філософська аргументація, наука, логіка, філософія.

Актуальність. Логіка є строгою наукою, яка вимагає чітких правил формулювання засновків та виведення з них висновків, але для філософського знання це є проблематичним, адже філософські поняття та категорії не завжди можна перевірити на істинність і досить часто вони містять в собі суперечності. Розгляд змісту та значення філософської аргументації, допомагає розкрити її значення в системі сучасно філософії, а також знайти ті аргументи, які підтверджують істинність філософських доктрин. Філософія розглядає загальнолюдські, вічні проблеми та питання, ось чому філософські теорії досліджують не лише все те, що пов'язано з людиною, але і все те, що носить загальнолюдський характер. Саме тому, варто зауважити, що проблема істинності філософського знання залишається однією з актуальних і на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття аргументація сягає своїми коріннями, ще часів Аристотеля, ми знаходимо ідеї аналізу аргументації в таких працях, як «Перша аналітика», «Друга аналітика», «Топіка» та «Риторика». Варто зауважити, що питання

аргументації достатньо широко досліджувалося та досліджується на сьогодні, але особливої уваги в даному контексті заслуговують роботи таких мислителів, як Дж. Буль, Г. Фреге, Б. Рассел, Я. Лукасевич, К. Твардоський, Х. Перельман та багато інших.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на сьогодні питання аргументації та застосування її в різних галузях знань набуває особливого значення, гуманітарні науки не є виключенням, особливо це стосується філософії, яка має справу з поняттями, які містять в собі суперечності. Але для читання та інтерпретації філософських текстів нам необхідно використовувати певний інструмент, і логіка має такий інструмент, який дозволяє чітко віднайти істину та хибу у висловлюваннях.

Мета дослідження полягає у пошуку логічних засобів для ведення філософської аргументації.

Для досягнення цієї мети автор визначив наступні завдання:

- визначити проблеми ведення філософської аргументації із застосуванням строгих логічних правил та законів;

- визначити значення логічної аргументації для побудови філософського доведення.

Методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи та принципи дослідження, серед них, метод текстологічного аналізу дозволив виявити імпліцитний авторський сенс філософських текстів, герменевтичний метод, як метод без якого не можлива інтерпретація та ре-інтерпретація текстів, а також метод компаративного аналізу став методологічною основою дослідження світоглядних змін у розумінні змісту філософських робіт.

Результати. Вживаючи поняття аргументація ми завжди використовуємо поняття «аргумент», але аргумент – це не просто доказ. Доказ постає аргументом не тільки тому, що опирається на розсудок та розум, але і тому що має в собі силу переконання. Аргументуючи і переконуючи інших ми не лише доводимо та обґрунтовуємо власну думку та свої висновки, але і переконуємо в правильності та достовірності власної позиції. Аргументація, як сукупність доказів на захист висунутих положень завжди присутня в філософському диспуті, а от наскільки ви є переконливими в цьому диспуті залежить від вашої майстерності аргументувати та переконувати. Разом з тим філософський диспут в цілому і вся філософська аргументація, суттєво відрізняється від наукового дискурсу, і від тої аргументації, яку ми використовуємо в нашому буденному житті.

Мистецтво аргументації, і сама аргументація зародилися в Стародавній Греції. Складаючи частину риторики, аргументація в подальшому постає як спосіб розмірковування і обґрунтування тих чи інших тверджень. Аристотель створюючи логіку, створює і знаряддя

для ефективного ведення аргументації, яка в свою чергу може допомогти у висловленні власної думки, і навіть більше дати можливість перемогти в суперечці. Іншими словами створюючи логіку Аристотель розробив та ввів особливу систему, особливі засоби та знаряддя, які в подальшому створили те, що можна назвати «корпусом аргументації». До них належать: систематичне доведення, раціональне обґрунтування, дедукція, індукція і т. п.

Логіка є основою і «душею» аргументації. Разом з тим аргументація, будь-якого положення не зводиться лише до доведення. «Доведення – це логічна процедура, яка імпліцитно включає в себе формалізацію» [2, с. 250]. Аргументуючи, ми не скільки доводимо, скільки переконуємо в правильності вибраної нами позиції. Саме тому, не доведення, а розмірковування і обґрунтування постають основою думки, яка широко застосовувалась в античній філософії.

Класичні філософські роботи спираються на античну традицію, виходили з того, що всі філософські конструкти мають бути несуперечливими, логічно обґрунтованими, поняття, які використовуються мають бути не двохзначними, а аргументи – послідовними. Такі вимоги були визначені як інтелектуальні цінності, і так чи інакше спрямовували та організовували розумову діяльність не тільки вченого, але і мислителя. Всі ці вимоги і на даний час складають корпус раціональної аргументації і дозволяють створити цілісну завершену теорію.

Разом з тим, віддаючи пріоритет раціональності, тобто систематичній і теоретичній аргументації класична філософія стикнулася з певними проблемами. Ці проблеми витікали перш за все з самого предмету філософії, особливістю філософських

побудов і її мовою. На відміну від науки, єдність предмету філософії формується сукупністю суттєвих проблем, які завжди складали корпус філософії, а не їх рішення. Ті варіанти вирішення проблем, які пропонували філософи залежали від багатьох факторів: особистісних, часових, культурних, соціальних, історичних, світоглядних і інших. При цьому, предметом класичної філософії постає – буття як таке, тобто буття розглядається в своєму загальному існуванні, існуванні як такому. Для філософії важливо віднайти принципи існування буття і його пізнання. З цією ціллю філософія звертається до явищ об'єктивного світу – опосередковано, оскільки філософія прагне до певного узагальнення, то в меншій мірі її цікавлять, факти і відповідність цим фактам в реальному світі. Філософські конструкти частіше всього споглядальні та носять спекулятивний характер. Висока ступінь узагальнення, опосередкованість, споглядальність не дозволяють філософії спиратися на емпіричний матеріал. Саме тому, вона використовує емпіричні дані у вигляді наочних прикладів, ілюстрацій, але не для обґрунтування і підтвердження будь-яких положень та висновків. При цьому матеріал підбирається вільно, досить часто у невідповідності до реальності (в якості прикладу можна навести філософську систему О. Шпенглера). І саме поняття досвід (емпірія) для філософії завжди було проблемним. Це поняття має інше значення, ніж його розуміє наука чи буденне життя. Чуттєво-предметний світ мало цікавить філософію, так само як і буденне життя, коло її інтересів визначено вищими смислами та вищою реальністю. З самого початку філософія цікавилась тим, що ми називаємо надчуттєвим, а також основами суцього, надприродними початками і іншими питаннями, які можна визначити як поза-емпірична

реальність, саме через це філософські теорії досить складно верифікувати та визначити їх істинність.

В той самий час мислителі в своїх конструктах виходять із свого духовного або екзистенціального досвіду, який піддається тільки самоспостереженню і саморефлексії. З одного боку, цей внутрішній досвід не має нічого спільного з науковими спостереженнями і експериментами. З іншого ж боку, за цим внутрішнім досвідом стоїть життєвий шлях мислителя, який накладає відбиток на хід його міркувань та формування його філософських ідей. В свій час І. Фіхте написав: «Яку хто філософію вибере, залежить від того, яка хто людина, тому що філософська система – не мертва начиння, яке можна було б відкласти або брати за бажанням; вона одухотворена душею людини, яка володіє нею»[8, с. 460]. Людство досить людяне, і саме тому індивідуальне, особисте досить складно вкласти в чіткі логічні рамки. Саме тому, емпірична аргументація, тобто та, яка спирається на достовірні данні і ними ж оперує підтверджуючи достовірність засновків, не можлива коли ми говоримо про застосування її для філософських конструкцій.

В класичній філософії і науці найбільш доказовим та достовірним вважається дедуктивний метод. Створюючи теорію, мислитель виходив з засновку чи з декількох засновків, які вважалися істинними або припускались в якості істинних. Аргументи розглядаються як суттєві, якщо вони відповідають всім логічним законам, і якщо всі дискурсивні кроки були обґрунтовані, але здається лише один Б. Спіноза в своїй «Етиці» притримується цих принципів до кінця. В дійсності виводить свої вихідні положення чисто дедуктивним шляхом, але в цілому вся філософія не в силах це робити, бо всі її положення не мають однозначного характеру, філософські висновки

важко довести математичним шляхом і важко формалізувати.

Неоднозначність, варіативність вихідних положень породжує проблему істинності засновків, оскільки засновки можуть бути з початку доказовими, але не строгими та не точними, що в подальшому може привести до нечітких висновків, що є неприпустимим для логіки. Логічна достовірність визначається правилами висновку. З правильних засновків за законами логіки слідує і правильні висновки. Засновки та висновки, які сформовані у філософії можна трактувати по-різному. У філософії нема таких істин, які б не викликали б суперечностей, у філософії все піддається сумніву, саме це і породжує проблему істини у філософії. Для теорії ж аргументації це питання є необхідним, адже істинність засновків дає основу для істинного висновку, а отже, надає умовиводу характеру переконливості. Тільки істинність породжує довіру до висловлювань і те, що Ніцше називав «інтелектуальною чесністю». Безумовно, в історії філософії, були і є мислителі, яких переконливість мало хвилювала, для таких мислителів важливим є висловити власну позицію, а не аргументи, які висувуються на захист своїх ідей.

В філософії аргументація не постає як форма послідовних силогізмів, які в кінцевому рахунку приведуть до єдиного з усіх можливих варіантів висновку. Філософські тези не є логічними тезами, вони не є, і логічними засновками в чистому вигляді, як їх розглядає наука логіка, які можна обґрунтувати та довести. Філософські твердження сформовані у вигляді або ствердження або заперечення і при цьому містять в собі світоглядні переконання, які складно піддати логічній перевірці на істинність, саме в цьому і криється питання полемічності філософських тверджень. Якщо ж ми розглянемо

науку, то в ній інший принцип побудови, адже наука будується за принципом «якщо, ... то», і тут враховуються відносини логічних термінів та причинно-наслідкових зв'язків. Філософія ж базується на принципі «чому», яка витікає з антецеденту (першопочаткового принципу імплікації). Розглянемо, як мислить філософ, він висуває тезу, візьмемо до прикладу «все єдине», обґрунтуємо цю тезу, відповідаючи на запитання «чому світ єдиний і цілісний?». Філософування – це процес, коли ми постійно запитуємо що одне, і що інше, і чому, і навіщо одне змінює інше. Ці запитання, а не першопочатково ствердження тези проковує філософський дискурс, а з нього вже починається наступний етап розмірковувань для яких потрібна аргументація.

Все це в цілому приводить до того, що у філософії досить складно, можна сказати навіть не можливо, обґрунтувати свої положення емпіричним шляхом, при цьому вона не може спиратися і на чисто дедуктивний метод, оскільки виникає проблема істинності засновків та достовірності висновків, які неможливо перевірити. Саме тому, як зазначив один з найавторитетніших логіків ХХ століття Ян Лукасевич «коли з мірою строгості, створеної за допомогою математиків, ми підходимо до великих філософських систем Платона чи Аристотеля, Декарта чи Спінози, Канта чи Гегеля, то ці системи розпадаються в наших руках як карткові будинки. Їх основні поняття туманні, головні твердження незрозумілі, розмірковування і доведення нестрогі; логічні ж теорії, які так часто лежать в глибині цих теорій, майже всі хибні» [4, с. 181].

Висновки і перспективи.

Узагальнюючи можна сказати, що філософська аргументація не завжди відповідає тим вимогам, які ставляться до аргументації як раціональної

діяльності. Але ці труднощі не варто гіперболізувати, і говорити про те, що філософські положення не можуть бути взагалі обґрунтовані чи доведені, їх можна доводити, але опосередковано і не так наочно, як це продемонстровано в науці. Правомірність або неправомірність філософських рішень перевіряється розвитком науки, підтверджується загальною тенденцією в історії, в культурі, в соціумі, а не логічною строгістю побудови.

Однак багатозначність розмірковувань і неоднозначність термінології не єдині проблеми у філософській аргументації. Головним недоліком багатьох філософських систем, якщо підходити до них з точки зору класичної раціональності - є суперечність та протиріччя в теоретичних системах. Для логіків це є недопустимим, вони засуджують протиріччя та використовують різні способи для спростування суперечних філософських доктрин. Варто зазначити, що коли ми говоримо про філософські конструкти, то протиріччя ми можемо знайти у багатьох з них, починаючи від Платона, такі протиріччя можна знайти навіть у найраціоналістичніших філософських системах Р. Декарта, Б. Спінози, І. Канта, Г. В. Ф. Гегеля, і цей список можна продовжувати, так, наприклад, Е. Гуссерль, розглядаючи філософію як строгу науку, не зміг уникнути протиріч у своїй теорії, дослідження в історії філософії продемонстрували, що велика кількість філософських концепцій мають у своєму змісті протиріччя. Намагаючись надати теорії нових сучасних інтерпретацій послідовники, певної теорії спотворювали її настільки, що інколи доводили її до абсурду. Будь-яка філософська система після того, як її завершить мислитель піддається нищевній критиці, що в подальшому призводить до її трансформації, так, що стає очевидним в деяких

філософських системах суперечність засновків. Так, наприклад, А. Шопенгауер, говорячи про себе як про послідовника кантівської системи, насправді був її руйнівником, так само, як і Г. В. Ф. Гегель, хоча вони і використовували різні для цього методи. Філософування представляє собою не лінійний процес, а деякий вир, в який потрапляють всі ідеї та теорії, коли для побудови нових теорій та систем ми з необхідністю повертаємося до минулого. Варто відмітити, що протиріччя у філософських системах – це не наслідки слабкої аргументації або недостовірності тої чи іншої теорії. Протиріччя в філософських системах визначено цілком філософського дискурсу – пошуком суті буття, єдності світоглядів, трансценденції і т. д., тобто розгляд тих суджень, які апріорі є антиноміями. Більше того, такі мудреці як Д. Юм та І. Кант, вважали антиномію невід'ємною рисою нашого розуму. А. П. Флоренський відмічав, що протиріччя не тільки складають змістову сторону філософського вчення, але і в цілому притаманне людському мисленню [2, с. 252]. Саме тому, такі докори філософським системам, що вони містять протиріччя у своєму змісті є несуттєвими, адже і наука хвибує протиріччями в своєму знанні.

Багато сучасних мислителів вражають, що логіка та чітке обґрунтування, чіткі «причинно–наслідкові зв'язки», бажання мати достовірні засновки, що в подальшому можуть привести до достовірних висновків, прагнення до істинних та однозначних висновків, слідування певному методу та дискурсивний тип мислення мають бути незмінними атрибутами філософського знання. Всі ці способи аргументації широко застосовуються в сучасній філософії, яка орієнтована на науку, особливо це стосується аналітичної філософії. Аналітична філософія є вірною

сцієнтизму та рівнянню на науку, при цьому чітко зберігає основні свої принципи: орієнтир – наука та раціональність, і звичайно, особливо важливе місце віддається логіці, як можливості аргументованого доведення достовірності знання, ми це можемо прослідкувати у Б. Рассела, для якого сутністю філософії є логіка. А. Р. Карнап зазначав, що на місце, яке не піддається розплутуванню комплексу проблем, які зазвичай іменують філософією, постає логіка як наука [1, с. 84].

Однак, є і інша точка зору. Як вважають сучасні дослідники науки, для того, щоб уникнути закидів до філософії в її недостовірності, її потрібно підкріпити новою неформальною логікою, яка не виключає протиріччя, суперечності, невизначеність багатозначність парадоксальність, адже все це є необхідними елементами філософського мислення. Звідси і впливає, що в філософії можлива аргументація, яка може спиратися на ірраціональні можливості, такі як екзистенційний досвід, віра, інтуїція і т.д. В сучасній теорії аргументації ці способи та засоби відносять до контекстуальної аргументації, тобто такої, яка не має чіткої системи. Саме це може дати нові можливості для філософської аргументації, а також підситити філософські теорії логічними засобами.

Список використаних джерел:

1. Козлова М. С. «Чудо» этического взгляда Витгенштейна. Человек. 2005. № 5.
2. Корнилова Г. И., Ланцова И. В. «Жив человек не логикой единой» или к вопросу о специфике философской аргументации. ВЕСТНИК ИрГТУ «Гуманитарные науки», № 1 (60), 2012. С. 249–254.
3. Логіка: Навчальний посібник / С. В. Сторожук, І. М. Гоян,

І. С. Матвієнко. Київ: Вадекс, 2020. 370 с.

4. Лукасевич Я. О детерминизме. Философия и логика Львовско-Варшавской школы. Москва, 1999.

5. Матвієнко І. С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2020. Issue 1(171). Vol. 1. С. 98–105.

6. Storozhuk S., Matviienko I. The gender dimensions of the renaissance social program. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія»*. № 10 (2), 2019. С. 108–116.

7. Сторожук С. В. Нація як об'єкт історико-філософського аналізу: автореф. дис...д-ра філос. наук: 09.00.05. Київ, 2013. 33 с.

8. Фихте И. Г. Первое введение в наукоучение. В 2-х т. Т. 1. СПб.: Мифрил, 1993. 687 с.

References

1. Kozlova M. S. (2005) «Чудо» этического взгляда Витгенштейна (Wittgenstein's "Miracle" of the Ethical View). *Chelovek*. № 5. [In Russian]
2. Korniylova H. Y., Lantsova Y. V. (2012) «Zhyv chelovek ne lohykoi edynoi» yly k voprosu o spetsyfyke fylosofskoi arhumentatsyy ("Man does not live by logic alone," or on the specificity of philosophical argumentation) // *VESTNYK YrHTU «Humanytarnye nauky»*, № 1 (60). s. 249–254. [In Russian]
3. Lohika: Navchalnyi posibnyk (Logic: Textbook) (2020) / S. V. Storozhuk, I. M. Hoian, I. S. Matviienko. Kyiv: Vadeks. 370 s. [In Ukrainian]
4. Lukasevych Ya. (1999) O determynyzme (About Determinism) // *Fylosofyia y lohyka Lvovsko-Varshavskoi shkoli*. [In Russian]
5. Matviienko I. S. (2020). *Teoriia arhumentatsii: formalna contra*

neformalna lohika (Theory of argumentation: formal versus informal logic)// Multiversum. Philosophical Almanac, 1(1), s. 98–107. [In Ukrainian]

6. Storozhuk S., Matviienko I. (2019) The gender dimensions of the renaissance social program / Naukovyi zhurnal «Humanitarni studii: pedahohika, psykholohiia, filosofiiia». № 10 (2). s. 108–116. [In Ukrainian]

7. Storozhuk S. V. (2013) Natsiia yak ob'ekt istoryko-filosofskoho analizu (The Nation as an Object of Historical and Philosophical Analysis): avtoref. dys....d-ra filos. nauk: 09.00.05. K., 33 s. [In Ukrainian]

8. Fykhte Y. H. (1993) Pervoe vvedenye v naukouchenye. V 2-kh t. T. 1. SPb.: Myfryl. 687 s. [In Russian]

ART OF THINKING LOGICALLY AND PECULIARITIES OF PHILOSOPHICAL ARGUMENTATION Matviienko I. S.

Abstract. *Argumentation, as an assemblage of proofs in defense of the stated positions is always present in philosophical dispute, and the extent to which you are conclusive in this dispute depends on your skills of argumentation. That is why this article is devoted to the examination of philosophical argumentation and its use of formal logics.*

Key words: *argument, argumentation, philosophical argumentation, science, logics, philosophy.*